



Høgskulen
på Vestlandet

BACHELOROPPGAVE

Den norske dronningrollen i endring på
1100-tallet

The changing role of Norwegian queens in
the 12th century

Carina Blålid

Historie, bachelorstudium

HVL, Vestlandet

Veileder: Pål Berg Svenungsen

13.05.22

Sammendrag

Målet med denne oppgaven har vært å undersøke fremstillingen av dronninger på 1100-tallet. Hvordan endret dronningrollen seg på 1100-tallet i Norge? For å kunne besvare dette har jeg foretatt grundige søk i ny forskning, sagalitteraturen, og sammenlignet ulike dronninger. Det har vært hensiktsmessig å se nærmere på politiske allianser, kirkens forventninger og indre konflikter i riket.

Summary

The aim of this thesis has been to explore the portrayal of queens in the 12th century. How did the queen's role change in the 12th century in Norway? To be able to answer this, I have made thorough searches in the saga literature, new research, and compared different queens. It has been necessary to look more closely at political alliances, the church's expectations and internal conflicts in the kingdom.

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	4
1.1 <i>Historiografi om dronninger</i>	4
1.2 <i>Metode og kilder</i>	7
2.0 Dronningens mange navn og roller	8
3.0 Definisjon av makt	9
4.0 Politisk kultur i Norge på 1100-tallet	11
5.0 En kort biografi om dronningene	12
5.1 <i>Gunnhild kongemor</i>	13
5.1 <i>Ingerid Ragnvaldsdatter</i>	14
5.2 <i>Kristin Sigurdsdatter</i>	16
6.0 Dronningrollen i endring	18
6.1 <i>Familie, og politiske allianser</i>	18
6.2 <i>Kirkens innflytelse</i>	20
6.3 <i>Ekteskapet</i>	21
6.4 <i>Kroningsed og tronfølgelov</i>	22
6.5 <i>Dronning Jomfru Maria som forbilde</i>	24
7.0 Konklusjon	25
Litteraturliste:	27

1.0 Innledning

Den viktigste oppgaven til en dronning i middelalderen var å føde barn som kunne sikre at kongetronen forble innenfor slekten. Slekt, ære, ritualer og allianser var det som bandt folk sammen i middelalderen. Jeg vil i denne oppgaven se nærmere på hvordan kategoriseringen av maktstrukturer har tidligere utelukket dronningenes innflytelse i den politiske maktkampen. Denne bacheloroppgaven har som mål å synliggjøre dronningene, og endringene i deres roller på Norge på 1100-tallet. Grunnen til at jeg vil undersøke 1100-tallet, er at århundret representerer en slags brytningstid. Det er derfor relevant å se nærmere på kontinuitet, endringer og brudd i dronningrollen. Problemstilling er: *Hvordan endret dronningrollen seg på 1100-tallet i Norge?*

For å undersøke dronningens rolle er det naturlig å kartlegge dronningens handlingsrom, innflytelse og makt. Begrepet «makt» i middelalderen bli drøftet, og gjort rede for. Strukturen i oppgaven er kategorisert i ulike teorier, temaer, og aktuelle spørsmål vil bli gjort rede for underveis.

Enkelte dronninger handlet svært selvstendig, og hadde innflytelse på makt og styresett i Norge. Blant disse er dronning Gunnhild (født ca. 910), Ingerid Ragnvaldsdatter (ca.1105-1170), og Kristin Sigurdsdatter (ca.1125-1178). Av disse er det særlig Kristin Sigurdsdatter og Ingerid Ragnvaldsdatter jeg vil undersøke, men jeg vil også komme innpå Gunnhild for å tegne et bilde av hvordan dronninger kunne bli fremstilt i sagalitteraturen. De utvalgte dronningene representerte ulike generasjoner både før og gjennom 1100-tallet.

1.1 Historiografi om dronninger

Tidligere forskning hadde et patriarkalsk utgangspunkt i historieskrivingen, der hovedfokuset var på kongen og hans menn.¹ Nettopp fordi dronninger har vært underkommunisert i historiefaglig forskning, er dette et emne jeg ønsker å utforske nærmere.

¹ Patriarkat kommer fra det greske ordet «patér» som betyr far. Patriarkalsk viser til et styre hvor menn har makten.

Først i siste del av 1900-tallet, ble dronningene undersøkt mer grunnleggende av historikere. Nyere vitenskapelig arbeid om dronninger skiller seg fra tidligere arbeid med kilder, metoder og teoretiske rammer, og siden 1960-tallet ble det etablert, og investert i en utbredt forskning rundt kvinnehistorie og dronningstudier. En viktig årsak til dronningstudier var at feministbevegelsen på 70-tallet vektla kvinne- historie og kjønnsstudier. Feminist bevegelsen utfordret den politiske historiens premisser, og debatter om kjønn i forhold til politikk og makt, synliggjorde studiet av dronninger. Kvinnehistorie og kjønnsstudier har endret samfunnsforståelsen og forskningen.²

Det var først på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet at temaet dronninger, ble fremtredende innenfor historieforskning internasjonalt. Historiker Theresa Earenfight er en forsker som har brukt mye tid på å kartlegge dronningenes komplekse liv ved å undersøke ulike kildemateriale. Hennes arbeidet tar for seg dronningrollens utvikling i Europa over tid, og er dermed svært omfattende. Historiker Anne Duggans antologi; *Queens and Queenship in Medieval Europe* fra 2002, konfronterer mange av de sentrale spørsmålene knyttet til kvinners autoritet og makt i middelalderske samfunn, og reiser spørsmål om oppfatningen av kvinnelige herskere i samtidsopptegetninger.³

I norsk historieforskning er det et sterkt behov for å stille kritiske spørsmål til eldre, nasjonalt pregede oppfatninger. Det var sagalitteraturen som utelukkende ble brukt i forbindelse med dronningforskningen i Norge. Tradisjonelt ble ikke dronningene inkludert når det gjaldt forskning rundt politisk kultur og monarkiets makt, foruten noen få unntak. Halvdan Koht skrev for eksempel en bok som han kalte; *Norske dronninger* i 1926.⁴ Til tross for at boken ifølge tittelen angivelig handlet om dronninger, starter samtlige kapitler med å presentere kongen. Dette peker på de kjønnsdiskriminerende tendensene som eksisterte i samtiden, hvor tittelen på boken «hinter» om at dronningenes historie skal belyses, men at kongene hadde hovedrollen i boken. Koht legger også sine personlige preferanser til grunn, i sine beskrivelser av enkelte dronninger, noe jeg vil komme nærmere inn på i biografien om Ingerid Ragnvaldsdatter.

² (Earenfight, 2013, s. 5)

³ (Duggan, 2002)

⁴ (Koht, 1926)

Et annet eksempel er historiker Knut Helle sitt verk; *Konge og gode menn i norsk riksstyring 1150-1319* hvor dronningene er nokså usynlige med unntak av dronning Margrete (gift med Håkon Håkonsson), og dronning Ingeborg (gift med Magnus Håkonsson).⁵ I antologien *Queens and Queenship in Medieval Europe* til Duggan, bidro historiker Steinar Imsen med et kapittel hvor han beskriver unionsdronninger fra Norge. I tillegg gav Imsen ut boken; *Våre dronninger* i 1991 der han starter boken med overskriften; «Ved kongens side».⁶ Dette er eksempler på hvordan historieskriverne tidligere favoriserte kongen og hans menn i forskningen.

I 1992 gav historiker Ida Blom ut *Cappelens kvinnehistorie*, der hun og andre historikere gav et innblikk i hvordan dronningenes roller endret seg gjennom ulike stadier i historien.⁷ Historikerne Blom, Sølvi Sogner og Ingvild Øye har deretter vært sentrale forskere innenfor kvinne og kjønns historie, og i boken; *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* som kom ut i 1999, ble kvinnene skikkelig inkludert i norsk historieforskning.⁸ I nyere forskning er Bjørn Bandlien og Henriette Mikkelsen Hoel to historikere som har brukt mye tid på dronninger. Hoel har skrevet en masteroppgave om dronning Eufemia i 2012, og Bjørn Bandlien har skrevet om kjærlighet for enkeltindividet gjennom bruk av kjønnsperspektiv.⁹

På grunn av mangel på skriftlige vitnemål fra dronningene selv, har det vist seg formålstjenlig å inkludere fler vitenskapelige samarbeid hvor språkdisipliner, arkeologi, religionsvitenskap og kunsthistorie har inngått i forskningen. Den tverrfaglige antologien *Dronningen i vikingtid og middelalder*, utgitt i 2017, av Nanna Løkka og medredaktør Karoline Kjesrud er et viktig norsk bidrag til dronningenes historie. Boken setter tidligere forskning i tvil, og utfordrer kildene på ny, gjennom en tverrfaglig tilnærming. Kjesrud skriver at målet med boken var å diskutere hvilke roller dronningene hadde i ulike sammenhenger gjennom middelalderen, og hvordan de ble skapt og endret gjennom religion, litteratur, kunst og sosial praksis.¹⁰ Denne

⁵ (Kjesrud & Løkka, 2017, s. 19)

⁶ (Imsen, 1991, s. 6)

⁷ (Blom, 1992)

⁸ (Blom & Sogner, 1999)

⁹ (Bandlien, 2001)

¹⁰ (Kjesrud & Løkka, 2017, s. 11)

boken åpner for en ny innsikt i dronningenes liv. Nyere forskning rundt dronningenes historie kan føre til betydelige fremskritt for å utdype vår forståelse av dronningenes liv og roller.

1.2 Metode og kilder

For å svare på problemstillingen i oppgaven vil jeg ta utgangspunkt i den nyeste forskningen, og da spesielt boken; *Dronningen i vikingtid og middelalderen* til Kjesrud & Løkka.¹¹ Med utgangspunkt i den seneste forskningen, vil jeg trekke inn sagalitteraturen og andre mulige kilder der det lar seg gjøre. En betydelig utfordring er mangel på skriftlige kilder, og at den tidligere historieforskning om dronninger baserte seg utelukkende på sagalitteraturen.

En annen utfordring er sagalitteraturens troverdighet. I kildekritikken, vektlegges det at kildene bør være nær til tid og sted for de hendelsene som beskrives, og at forfatteren skal være nøytral. Sagaene er skrevet 100 til 200 år etter den tiden de forteller om. Det er berettende kilder som beskriver konger, stormenn og hendelser. Dronningene er nevnt, i korte trekk og beskrives gjerne som eggende, maktsyke og hevngjerrige.

Fordi sagalitteraturen representerer den eneste primærkilden jeg benytter meg av, er det viktig å klargjøre den kildekritiske oppfatningen som sagalitteraturen har vært gjenstand for i norsk historieforskning. I 2011 oppsummerte historikeren Knut Helle mye av debatten rundt sagaene.¹² Her tok Helle for seg utviklingen fra P.A. Munch og R. Keyser til dagens synspunkter angående bruken av sagalitteraturen som historiske kilder.

Det er den antropologiske tilnærmingen til sagaene som gir et troverdig bilde. Med andre ord kan sagaene brukes til å gi et inntrykk av forholdet mellom mann og kvinne, mentalitet, og sosiale mønstre.¹³ Historiker Sverre Bagge, som har brukt store deler av sin karriere på middelalderhistorie, hevder at det ikke finnes en fasit på hvordan sagaene kan brukes som historiske kilder, og at de kan avdekke mønstre for handlinger, særlig i de tilfeller hvor flere

¹¹ (Kjesrud & Løkka, 2017)

¹² (Helle, 2011)

¹³ Antropologi er studiet av mennesket, menneskeslekt, og menneske samfunn.

sagaer gir inntrykk av et fast mønster.¹⁴ Det generelle samfunnsbildet kommer frem, selv om detalj opplysningene må leses med en viss klype salt. Konflikter, og personlige forbindelser kan belyse dronningenes strategiske rolle, og deres innflytelse som politiske aktører.

Metodisk vil jeg ta for meg sekundærlitteraturen, og med utgangspunkt i den nyeste forskningen, vil jeg trekke inn primærkildene i komparativ tilnærming. I boken; *Å gripe fortida: innføring i historisk forståing og metode* skriver Andresen at ved å benytte seg av en komparativ tilnærming, kan en lettere sammenligne likheter og forskjeller, noe som kan bidra til å forklare det som har hendt.¹⁵

Det er særlig Gunnhild, Ingerid Rangvaldsdatter og Kristin Sigurdsdatter som vil bli sammenlignet, og oppgaven vil gi en kort biografi av disse. Deres relasjoner og politiske allianser vil bli redegjort for, og handlingsmønstre vil bli sammenlignet. I kampens hete, kan giftemål og rituelle begivenheter være med på å avsløre hvordan toppsjiktet i samfunnet fungerte. Først vil jeg kartlegge hvor ordet dronning kommer fra.

2.0 Dronningens mange navn og roller

Ordet dronning kommer fra det norrøne ordet: *dróttning*, som er et hunnkjønn avledning fra ordet *dróttinn* som betyr hersker. I de eldste kildene ble ordet *dróttinn* brukt for konge, helt til konung overtok. På latin ble *regina* brukt, og kommer fra *rex*, mens «queen», kom fra gammelengelsk, «quene», som betyr «konen til kongen». Begrepet dronning ble brukt ulikt i kildemateriale i liturgiske tekster hvor Jomfru Maria ble referert til, eller sagaer hvor ordet ble brukt om husfruer, personer i kongens slekt eller konen til kongen. Dronningomtalen har altså vært brukt i ulike kontekster.

I sagalitteraturen ble ordet *dróttning* brukt om kvinnelige lederskikkelser som ikke nødvendigvis var gift med en konge. Kvinner som var av kongeslekt, og kongsmødre kunne også bli kalt dronning.¹⁶ På bakgrunn av denne forklaringen har jeg valgt å inkludere Kristin

¹⁴ (Bagge, 2002)

¹⁵ (Andresen, Rosland, Ryymin, & Skålevåg, 2015, s. 15)

¹⁶ (Kjesrud & Løkka, 2017, s. 12)

Sigurdsdatter under tittelen «dronning». Selv om hun ikke var kone til en konge, var hun både ektefødt kongsdatter og dronningmor.

Den tradisjonelle oppfatningen var at denne tittelen var forbeholdt en kvinne, som var gift med lederen for et bestemt folk eller område. I vikingtid i Norge hadde kongene ofte flere koner, og definisjon av én dronning var dermed problematisk. Harald Hårfagre hadde for eksempel en rekke koner, og som reisende konge var det husfruene som tok vare på de respektive gårdene. Antallet dronninger Norge har hatt, er dermed avhengig av hvordan ordet defineres.¹⁷ De viktigste kravene for å kunne bære denne tittelen, var at dronningen skulle være ektefødt, og hun skulle føde kongens barn.

Det var ikke bare dronninger som kunne føde kongens barn, og fremtidige konger. Enkelte kvinner var også selvstendige og fri. Disse ble kalt friller, som kommer fra det norrøne ordet *friðla*, som betyr elskerinne. En frille kunne ha forhold til en gift mann, og fungerte da som en «medkone».¹⁸ Det er først på 1100-tallet, med inntoget av kristendommen, at bruken av friller forsøkes å begrenses, som jeg vil redegjøre for senere. Først vil jeg forklare hvordan dronningene kunne tilegne seg makt basert på Max Webers definisjon av makt og kjønnteori. Hadde dronninger makt på 1100-tallet?

3.0 Definisjon av makt

Enhver diskusjon om hvilken makt en dronning kunne ha, er knyttet opp til definisjonen av hva det ville si å ha makt i middelalderen. Sosiologen Max Weber definerte makt som enhver sjans til å gjennomføre sin vilje innenfor en sosial relasjon, også på tross av motstand, uansett hva denne sjansen beror på.¹⁹ Makt er med andre ord evnen eller sjans til å realisere sin egen vilje, om nødvendig imot andres motstand. På den måte er makt også evnen til å ha og følge en strategi, å være en sosial aktør, å ha langsiktige og kortsiktige mål, og å kunne følge de.

¹⁷ (Kjesrud & Løkka, 2017, s. 16)

¹⁸ (Holtan, 1996, s. 5)

¹⁹ (Engelstad, 2022)

Ut fra denne ideen er det mulig å betrakte hvilken makt dronningene kunne tilegne seg. Direkte makt er knyttet til det utøvende og regjerende posisjon, og derfor er det i tidligere fremstillinger av middelalderens maktstrukturer tatt for gitt at dronninger kun hadde indirekte makt. Innenfor den definisjonen er det kun Margrete Valdemarsdatter (1353-1412) som utøvde direkte makt som regent. Kjesrud skriver at denne inndelingen i indirekte og direkte makt er diskutabel, og at det ved senere forskning er konkludert med at dronningene hadde mye større makt enn tidligere antatt.²⁰ Var det områder hvor dronningene hadde direkte makt, og styrte mer direkte enn kongen?

Familien var det ene området hvor dronninger hadde ubestridt makt og autoritet. Monarkiet var en institusjon som ble utviklet for å styre organisert rundt en familie. Grunnen til at kvinner i det hele tatt kunne styre, var fordi monarkiet var i utgangspunktet styring av en enkelt familie. En dronnings nærhet til kongen, hennes rolle som mor og juridisk verge for arvingen plasserte henne høyt i aristokratiet ifølge Earenfight.²¹

I starten av 1100-tallet var det ikke noe ordnet hierarki, og konkurransen mellom enkeltpersoner, biologi, og bestemte egenskaper spilte en stor rolle. Kvinnene kunne derfor, i kraft av personlige ressurser klatre høyere på rangstigen, og bli mennenes jevnbyrdige. Bagge skriver at en undersøkelse av hva som var forventet, og hvilke reaksjoner som politiske aktører kunne forvente, kan klarlegge trekk som var resultater av sosialisering, normer, og adferdsmønstre.²² Selv om aktørenes motiver sjelden ble angitt i *Heimskringla*, kan enkelte beskrivelser peke på hvilke handlingsmønstre en dronning hadde, og reaksjoner knyttet til disse.

I forbindelse med makt er det også interessant å undersøke kjønnsteori. Kjønnsteori handler om å synliggjøre kvinne eller dronningenes historie likestilt med forskningen om menn eller konger, nettopp der formelle og uformelle maktstrukturer også er sidestilt. Den franske filosofen og feministen Simon De Beauvoir hevdet at kjønnsroller er konstruert, og

²⁰ (Kjesrud & Løkka, 2017, s. 21)

²¹ (Earenfight, 2013, s. 25)

²² (Bagge, 1989, s. 228)

fremforhandlet gjennom bestemte kulturelle kontekster og maktstrukturer.²³ Det er derfor vesentlig å studere hvordan kvinnerollen ble historisk formet i relasjon til mansrollen både på 1100-tallet, men også av historikere som har behandlet kildematerialet.

For å forstå endringer knyttet til dronningrollen er det også helt nødvendig å forstå hvor annerledes den politiske kulturen i Norge var på 1100-tallet.

4.0 Politisk kultur i Norge på 1100-tallet

Historiker Andreas Holmsen har beskrevet 1100-tallet som en tid i rivende utvikling, hvor vidtgående avtaler ble truffet, viktige institusjoner ble grunnlagt, og det foregikk en voldsom økonomisk, og sosial omskappingsprosess i den politiske kulturen i Norge. Munken Theodoricus Monachus valgte å avslutte sitt historieverk om de norske kongene fordi han mente det var uverdige å fortelle om de forbrytelser, drap, falske eder og frendemord som da fant sted.²⁴ Forvirrede menn og makter trådte frem og grep bestemmende inn for å avgjøre landets skjebne. Et nytt Norge, en ny kirke, og et nytt samfunn ble et resultat av dette.²⁵

Var dronningene en del av den sosiale omskappingsprosessen, den politiske maktkampen, og inngåelse av vidtgående avtaler? For å svare på spørsmålet er det nødvendig å reflektere over makt slik som Weber definerte makt, i henhold til kjønnsteori, men også å forstå hvordan den politiske kulturen i middelalderen hadde helt andre måter å uttrykke makt og status på.

Den tyske historikeren Gerd Althoff som har fordypet seg i de politiske spillereglene i middelalderen, hevder at ritualer oppstår når handlinger, eller spesielle handlingsmønstre gjentas. Aktørene deltar i en ideell form for ritual som lett kan gjenkjennes i sine forskjellige konkrete manifestasjoner.²⁶ I middelalderen var det en rekke ritualer og handlingsmønstre gjentok seg, og den politiske kulturen utspilte seg rundt monarkiet. Et håndtrykk var et

²³ (Kjesrud & Løkka, 2017, s. 11)

²⁴ (Svenungsen, 2018)

²⁵ (Holmsen, 1977, s. 188)

²⁶ (Althoff, Fried, & Geary, 2002, s. 3)

symbol på enighet, og et kyss mellom to konger forseglet en avtale, og livet utfoldet seg i offentlig anskuelse.

Den middelalderske offentlig kommunikasjon var rituell og demonstrerende, og riksregalier som symboliserte kongemakten var krone, salvingshorn, septre, og rikseple. De seremonielle begivenheter som kroning, tronfølge og ekteskapet påvirket dronningene. I den seneste forskningen har ikonografi blitt brukt for å kartlegge dronningens roller.²⁷ Hvordan kan sjakkbrikker fortelle noe om endringer i dronningrollen?

Et eksempel på symbolikk rundt dronningenes roller er sjakkbrikkene som ble funnet i Lewis på Hebridene i 1831. Brikkene ble opprinnelig laget i Norge siste halvdel av 1100-tallet. Dronningens krone, ansiktsuttrykket, kledningen, tronen, og kroppsspråket på figuren symboliserer endringer i dronningens rolle over tid. Middelalder forsker Margrethe Stang som har forsket på skulpturer, forklarer at smilet på figurene kan indikere når brikkene ble produsert fordi smilet ble ansett som primitivt før 1200-tallet.²⁸

Sjakkbrikkene bærer krone, drikkehorn, og er kledd i kjortel og kappe. På hodet har Lewis brikkene hodelin under kronen, slik som jomfru Maria også hadde. Stang argumenterer for at Lewisbrikkene uttrykker autoritet, verdighet og klokskap, og at dronningen som var på kongens venstreside av sjakkspillet fremstilles som kongens rådgiver. Stang mener at Lewis dronningene symboliserte endring i dronningrollen på 1100-tallet. Dronningene holder en hånd over magen noe som kan tyde på at dronningen beskyttet den ufødte tronarvingen. Dronningen var garantisten for riket ved at en fremtidig konge ble båret frem av henne, med Guds velsignelse skriver Stang.²⁹

5.0 En kort biografi om dronningene

Hva forteller sagalitteraturen om 1100-tallets dronningers innflytelse og handlingskraft, og hvordan ble dronningene fremstilt både før og i løpet av 1100-tallet? I det følgende vil jeg se

²⁷ Ikonografi er vitenskapen om et kunstverks innhold eller betydning.

²⁸ (Kjesrud & Løkka, 2017, s. 237)

²⁹ (Kjesrud & Løkka, 2017, s. 244)

nærmere på tre utvalgte dronninger, og gi en kort biografi om hovedtrekk av livene deres slik det fremkommer i *Heimskringla*.

5.1 Gunnhild kongemor

«Gunnhild var ei framifrå vakker kvinne, klok og trollkyndig, blid i sin tale, men full av baktanker og grusom.»³⁰

For å forstå hvordan *Heimskringla* gjerne fremstilte dronninger er Gunnhild kongemor en karakter som er verdt å nevne. Selv om hun levde på 900-tallet er hun en av de første kongsmødrene som omtales i ulike kilder. Hun skal ha hatt makt både før hun giftet seg med kong Eirik Blodøks, men etter hans død fikk hun en betydelig politisk posisjon. Hun ble omtalt som en nådeløs, politisk engasjert kvinnelig lederskikkelse, med en utspekulert handlingsevne gjennom sine sønner i sagaene. Gunnhild fremstår som et godt eksempel på at makt og politisk innflytelse ikke nødvendigvis var avhengig av giftermålet til en konge, men at morsrollen førte Gunnhild inn i maktkampene. I *Heimskringla* beskrives Gunnhild, som en kongemor, og trollkyndig kvinne som egget sine sønner til strid. Eirikssønnene som fikk kongedømme i Norge etter kong Håkon falt, ble i hovedsak styrt av moren ifølge *Eirikssønnenes saga*.³¹

Kjesrud skriver at det kan tenkes at enkelte dronninger ble svartmalte, på grunn av politiske motiver.³² Runa Karmhus som har skrevet en masteroppgave om Gunnhild imøtegår denne oppfatningen. Hun forklarer at Gunnhild, trolig politisk motivert, ble brukt som skyldebukk av sagaforfatterne.³³ Gunnhild fikk skylden for sønnenes styre i Norge, og hun anklages for at hun planlagte sønnenes handlinger. Gunnhilds sønner styrte landet i en tid som var preget av uår, og de var i tillegg var sønnene kristne.³⁴

³⁰ (Sturluson, 1979, s. 78)

³¹ (Sturluson, 1979, s. 105)

³² (Kjesrud & Løkka, 2017, s. 14)

³³ (Karmhus, 2015, s. 6)

³⁴ (Karmhus, 2015, s. 69)

I og med at Gunnhild levde på 900-tallet er det vanskelig å vite sikkert hva som faktisk var sant, og oppspinn av det som kommer frem i sagalitteraturen. Det er dermed vanskelig å få tak på hva som var en litterær konstruksjon, og hva som faktisk var tilfelle.

5.1 Ingerid Ragnvaldsdatter

Dronning Ingerid Ragnvaldsdatter ble født ca. 1105 i Sverige, og klarte i løpet av livet å bli gift fire ganger. Til sammen fikk hun ni barn, og flere av barna hennes ble konger, jarler og hertuger. I *Magnus Blindes og Harald Gilles saga* ble Ingerid introdusert som kong Harald Gilles kone, og datter av Ragnvald som var på sin side sønn av kong Inge Stenkilsson av Sverige. Mor nevnes ikke.³⁵

I Halvdan Koht sin bok om *Norske dronninger* som kom ut i 1926, ble Ingerid omtalt som «laus på det». Før giftemålet til Harald, hadde Ingerid vært gift med den danske prinsen Henrik Skadelår, og hun skal ha kledd seg ut som en tjenestemann for å stikke av med en elsker. Koht beskriver at hennes «elskhug» betydde mer for henne enn «lov og gode seder».³⁶ Ingerid fikk fire barn med Henrik Skadelår, og med Harald Gille fikk Ingerid sønnen Inge Krokrygg. Etter Haralds død ble Ingerid gift med lendmannen Ottar Birting, og deretter lendmannen Arne på Stovreim. I samtlige tilfeller var det først etter ektemannens død Ingerid giftet seg med en ny mann.

Ingerid omtales som en tydelig aktør i sagalitteraturen, og hun var svært sentral i viktige begivenheter. Likevel er Ingerid nærmest unevnt i historisk sammenheng, og omtalen har vært den «sexede Ingerid», og «laus på det» slik Koht omtalte henne. Jeg vil her gi et par eksempler på hvor viktig Ingerid var i ulike omstendigheter. Hvordan fremstilles Ingerid i *Heimskringla*, og hvilken rolle spilte hun i den politiske maktkampen?

I *Haraldssønnenes saga* beskrives det hvordan Ingerid reiste østover og fikk satt sønnen Inge Krokrygg inn som konge på Borgertinget etter Harald Gilles død.³⁷ Inge ble deretter konge

³⁵ (Sturluson, 1979, s. 265)

³⁶ (Koht, 1926, s. 23)

³⁷ «Dronning Ingerid og lendmennene og den hirden kong Harald hadde hatt, ble enige om å få gjort i stand et snarseilende skip... dronning Ingerid reiste straks øst i Viken.» Sturluson, 1979, s. 283

som følge av Ingerids handlinger, på tross av at han hadde et handikap. Som konge måtte Inge dele makten med sine halvbrødre etter Harald Gille, noe som ikke bar preg av et fredelig samkongedømme. Harald hadde to sønner fra før av.³⁸ De tre sønnene tok kongsnavn etter han, og det oppstod maktkamp om tronen mellom den ektefødte Inge Krokrygg, Sigurd Munn og Øystein.

Det fremstilles også at Ingerid hadde en finger med i spillet når konflikten mellom de tre kongebrødrene eskalerte. En av hirdmennene til Inge hadde blitt drept, og ryktet gikk om at Sigurd stod bak. I *Haraldssønnenes saga* står det at Ingerid fant hirdmannen død, og gikk deretter til sønnen sin og sa at han kom til å være en liten konge dersom han ikke gjorde noe med det. Da ville hirdmennene dø, en etter en, akkurat som svin. Kong Inge «ble harm over hennes kländer», og i dette tilfelle ble hun støttet av en av kongens nærmeste menn, Gregorius Dagsson.³⁹

Ingerids engasjement i denne situasjonen vitner om at hun var en del av partidannelsen, hvor kravet om enekongedømmet stod på agendaen. Denne hendelsen var en utløsende årsak til at situasjonen i Norge eskalerte, og Ingerid var derfor en viktig aktør i den politiske maktkampen i samarbeid med stormennene.

Til tross for sine giftermål, og barna hun fødte fikk ikke Ingerid like dårlig omtale som Gunhild i *Heimskringla*. Snorre skriver at hun egget sønnen sin til strid, men at hun ble støttet av de andre stormennene. I motsetning til Gunhild som stod alene som en politisk aktør, var dronning Ingerid en aktør i en gruppe av stormenn. En fremstilling om at Ingerid var «laus på det» kommer derimot ikke frem i *Heimskringla*, og bekrefter at dette var Kohts egne kjønnsdiskriminerende oppfatninger.

I forhold til maktbegrepet er det tydelig at Ingerid søkte makt og innflytelse, gjennom hennes nettverk, giftermål, og hennes sønner. Dette vitner om en dronning som var engasjert, og hadde makt, selv om denne makten ikke var åpenbar og synlig. Det er

³⁸ En sønn fra tidligere ekteskap, og en som han hadde fått med frillen Tora Guttormsdatter. Tora var en høvding datter til Guttorm gråbarde fra opplandene i Trøndelag. Sturluson, 1979, s. 265

³⁹ (Sturluson, 1979, s. 305)

interessant tenke på hvilken status og ære Ingerid hadde hatt, dersom Ingerid hadde vært en mann. Eksemplene ovenfor viser at Ingerid spilte en stor rolle i borgerkrigens utbrudd, men også at hun påvirket politikken for å styrke sin sønns rolle, sin egen rolle som kongemor, og dermed også dronningrollen.

5.2 Kristin Sigurdsdatter

I år 1125 kom Kristin Sigurdsdatter til verden, en ektefødt kongsdatter av dronning Malmfrid og kong Sigurd Jorsalfare. Kristin vokste opp i glansen av sin fars berømmelse, en konge som hadde reist til Jerusalem, og returnerte til Norge med en spon av Jesu trekors i 1111. Hvilken rolle spilte Kristin i borgerkrigen?

Da kong Sigurd døde, brøt borgerkrigen ut i Norge, og Kristin 25 år gammel giftet seg med løytnanten Erling Skakke fra Etne i Sunnhordaland tidlig på 1150-tallet. Hennes fetter Inge Haraldsson (Krokrygg), sønnen til Ingerid, var på denne tiden norsk konge, og Erling var blant hans fremste menn. Inge var Kristin sin verge, og godtok giftermålet. Kristin og Erling fikk sønnen Magnus Erlingsson i 1156, og datteren Ragnhild. Etter at Kristins far døde var det en rekke menn som kjempet om den norske tronen, og Kristins halvbror Magnus ble drept i slaget ved Holmengrå i 1139 av mennene til Inge.⁴⁰

I *Haraldssønnenes saga* fortelles det om at Kristin hjelper Gregorius Dagsson etter gården hans ble brent ned av Øystein. Kristin, som var alene på gården, hjalp han å flykte med et av skipene til Erling. Hun gav han en god mottakelse, og Gregorius takket henne vel. I etterkant ble Kristin rost for sine handlinger og omtalt som «stormannsvis».⁴¹ Dette eksempelet fremhever hvordan Kristin gikk utover kvinnerollen, og handlet «som en mann». Ifølge Snorre var denne handlingen beundringsverdig. Dette er derfor en motsetning til egenskapene som vanligvis kommer frem når Snorre beskrev dronninger med makt, og da særlig i eksempelet med Gunnhild som han beskriver som grusom.

⁴⁰ Magnus Sigurdsson (den blinde) var konge av Norge 1130–35 og 1137–39. Han var sønn av kong Sigurd I Jorsalfare og frillen Borghild Olavsdatte. Han fikk tilnavnet den blinde etter han ble lemlestet og blindet av Harald Gille i løpet av deres stridigheter.

⁴¹ (Sturluson, 1979, s. 307)

I 1161 ble Inge drept av Håkon Herdebrei sine menn under slaget ved Ekeberg utenfor Oslo. Snorre forteller at før slaget hadde Kristin vært i Oslo. Inge hørte at Kristin tenkte seg ut av byen, fordi hun tenkte det var farlig å bli, at det ikke var rådelig for kvinner å være der. Inge bad henne likevel om å bli, og stelle med hans lik.⁴² Kristin holdt løftet etter han falt i slaget, og gravla Inges lik i steinveggen i av Hallvardskirken.⁴³

Håkon Herdebrei la således landet under seg, og det ble holdt et møte om hvordan landsstyringen skulle foregå. Kristin engasjerte presten til å gjemme en av hennes menn for å spionere på Håkon og hans menn. Hun sendte deretter bud til Bergen og Erling Skakke hvor hun avslørte Håkons planer.⁴⁴ Her kommer det frem at Kristin høyst sannsynlig hadde et godt forhold til presten, og at presten ikke var lojal mot Håkon og hans menn.

Kristin ble også beskrevet som en fredsmekler i *Heimskringla*. Hennes forbindelser til den danske kong Valdemar (hennes søskenbarn) var avgjørende i konflikten mellom Danmark og Norge om Viken. Konflikten dreide seg om Erling Skakke ikke ville oppfylle avtalen om at kong Valdemar skulle ha overherredømme over Viken. Kristin var sentral i disse fredsforhandlingene som ledet frem til fredsslutningen i 1170 etter borgerkrigstiden.⁴⁵

Det siste som fortelles om Kristin i *Heimskringla*, er at hun reiste fra landet til Miklagard, med en mann som het Grim Rusle. Dette forteller Snorre kortfattet etter en beskrivelse av Erling Skakke sine fire filler, og sønner som han fikk med dem.⁴⁶ Det faktum at Snorre først beskrev Erling sine forhold til flere friller, før han kort bemerket at Kristin stakk av med Grim Rusle i *Heimskringla*, bekrefter at Kristin blir fremstilt ærverdig.

⁴² Ifølge *Heimskringla* sa Inge følgende: «Om vi får seier, som jeg tror, da vil du være velberget; men om jeg faller, vil sikkert ikke vennene mine få lov til å stelle om mitt lik; da skal du be om å få stelle med det. Slik at du best kan belønne meg for det at jeg har vært god imot deg.» Sturluson, 1979, s. 322

⁴³ (Sturluson, 1979, s. 322)

⁴⁴ (Sturluson, 1979, s. 325)

⁴⁵ Det står skrevet at: «Kristin kongsdatter reiste mot sør til Danmark om høsten til kong Valdemar, sin frende. De var barn til to søstre. Kongen tok særlig godt mot henne og gav henne inntekter der hos seg, så hun kunne holde sine menn godt. Hun var ofte i samtale med kongen, og han var svært blid mot henne. Og våren etter sendte Kristins menn til Erling og bad ham komme til danekongen og forlike seg med ham» Sturluson, 1979, s. 347

⁴⁶ (Sturluson, 1979, s. 348)

Kristin var en kvinne av høy rang ifølge *Heimskringla*. Hennes familiebakgrunn og politiske allianser var viktig, men også hennes lojalitet, handlekraft, og selvstendighet. Det er ulike eksempler som viser Kristin sitt engasjement for Norge. Hennes rolle som fredsmekler, hustru, og alliert var avgjørende for borgerkrigens retning. Som fredsmekler mellom Danmark og Norge spilte Kristin en avgjørende rolle for landets sikkerhet.

I sagalitteraturen ble dronningene fremstilt som eggere og meglere. Gunhild og Ingerid ble trukket frem som to dronninger som egget sine sønner til strid, mens Kristin ble fremstilt som en fredsmekler. Dette er handlingsmønstre som gjentar seg og er fellestrekk ved dronningene før tronfølgeaven. Fra midten av 1100-tallet oppstår det brudd hvor dronningrollen endrer seg betraktelig som jeg nå vil komme nærmere inn på.

6.0 Dronningrollen i endring

Jeg har i biografidelen argumentert for at Harald Gilles slekt delte seg i to partier, hvorav det ene var på Magnus Erlingsson side hvor Kristin, kong Inge og moren Ingerid Ragnvaldsdatter var sentrale. Det andre partiet utgikk fra Sigurd Munn sin slekt som rekrutterte kongsemner som ble motstandere og senere ble kong Sverre sitt samlingspunkt.⁴⁷ Dette konkluderer også historiker Jakob Orning med i boken; *Norge i høymiddelalderen*.⁴⁸ For å forstå hvordan den politiske maktkampen påvirket dronningrollen vil jeg derfor gjøre rede for familie, politiske allianser, kirkens innflytelse, ekteskapet, kroningsed, tronfølgeaven, og himmeldronningen Jomfru Maria som dronningideal.

6.1 Familie, og politiske allianser

Politikken ble utformet gjennom alliansebygging og giftermålspolitikk. 1100-tallet var vitne til fremveksten av en rekke langlivede dynastier hvor strategiske ekteskap skapte koblinger på tvers av landegrensene. De detaljerte beskrivelsene av familieforbindingene i kongesagaene, bekrefter hvor viktig slekt var, og hvordan hendelser ofte var påvirket av slektskap. I Norge ved rikssamlings prosessene på 1100-1200 tallet begynte kongene å se

⁴⁷ Sverre Sigurdsson var i spissen for birkebeinerne og nedkjempet kong Magnus Erlingsson i 1184. Sverre ble enekonge i Norge, og baglerne var de mest kjente motstanderne. Sverre var i konflikt med kirken, særlig med erkebiskop Eirik Ivarsson.

⁴⁸ (Orning, 2020, s. 134)

utenfor riket etter dronningemner. Var dronningene bare gaver mellom kongene for å bygge politiske allianser, eller hadde de en egen rolle i å skape slike allianser?

Familietrete i middelalderen kan være vanskelig å få grep på, særlig på grunn av at det var populært å kalle barna opp etter foreldre, eller besteforeldre. Det var i tillegg et begrenset antall konger, og familierelasjonene kunne derfor fremstå innviklede. Kristin og Ingerid var for eksempel i familie, og begge var de knyttet til det norske, danske, og det svenske kongehuset. Den svenske kongen Inge Stenkilsson hadde tre barn; Kristin, som var mor til Malmfrid (Kristin Sigurdsdatters mor), Margete Fredkolla, som var gift med Magnus Berrføtt, og Ragnvald (far til Ingerid Ragnvaldsdatter).

Som datter av den svenske kongen, var Ingerid et attraktivt koneemne, og enkelte historikere har spekulert i om Margrete Fredkolla var engasjert i giftemålsallianser både når det gjaldt giftermålet mellom Malmfrid og Sigurd Jorsalfare, og Ingerid og Harald Gille.⁴⁹ Halvdan Koht nevner i *Norske dronningar* at P. A Munch har hatt en teori om dette, fordi hun var Sigurd Jorsalfares stemor.⁵⁰ Margrete var altså både Ingerids og Malmfrids tante, og Ingerid og Malmfrid var dermed kusiner.

Kristin Sigurdsdatter var datteren til Sigurd Jorsalfare (1090–1130), og dronning Malmfrid, datter av storfyrsten Mstislav i Kiev-Novgorod og svenske Kristin. Kristin hadde også slekts forbindelser til det danske kongehuset som tidligere forklart, hvor hun spilte en viktig rolle for fredsslutningen i 1170. Kristins mor, dronning Malmfrids søster var gift med Knud Lavard og selv ble hun gift med Erik Emune etter Sigurd Jorsalfare.^{51 52} Kristins forbindelser og familiebånd gav kongelegitimitet til sønnen Magnus, som jeg senere vil komme nærmere inn på.

⁴⁹ Margret Ingesdatter Fredkolla fikk tilnavnet «Fredkulla», som betyr «fredskvinne», da hun ble giftet bort til kong Magnus Berrføtt av Norge som en gave til kongen. På den måte var hun en del av fredsoverkomsten mellom Sverige og Norge i 1101.

⁵⁰ (Koht, 1926, s. 20)

⁵¹ Knud Eriksson Lavard var en dansk adelsmann, Jarl av Sønderjylland, og konge over Obroditene. Ble senere utnevnt til helgen.

⁵² Erik II Emune var konge av Danmark fra 1134 til sin død i 1137.

Som jeg har argumentert for, virker det som om de utvalgte dronningene selv var aktive i de fleste giftermålsalliansene. Gunhild forble ugift etter hennes mann døde, Ingerid giftet seg fire ganger der kun det første ekteskapet fremstod som ufrivillig, Kristin giftet seg angivelig selv med Erling Skakke etter eget ønske, og forlot sitt ekteskap til fordel for Grim Rusle. Likevel er denne konklusjonen begrenset til de utvalgte dronningene jeg her fremstiller.

6.2 Kirkens innflytelse

Ifølge Sverre Bagge fremgår det ikke en nevneverdig endring i religionsskiftet i *Heimskringla*. Konfliktene mellom kristningskongene og hedninger foregikk i samme mønster som andre konflikter om makt. Steinsland imøtegår denne oppfatningen i boken; *Den hellige kongen*, og viser til at det er kontinuitet som preger Snorres presentasjon av kongepersonlighetene, både før og etter religionsskiftet.⁵³

Selv om kirkens innflytelse i samfunnet ikke fremkommer nevneverdig i *Heimskringla*, er likevel tydelig at 1100-tallet var det århundret da kirken virkelig gikk i allianse med kongemakten. I 1152/53 ble det etablert et norsk erkesete i Nidaros med kardinal Nicolaus Brekespear i spissen, og det var kirken godtok at Magnus ble godkjent som rettmessig tronfølger på tross av at han ikke var kongesønn. Kirken vektla ekteskapet, og dronningenes posisjon i monarkiet ble dermed beskyttet av ekteskapet.⁵⁴ Ekteskapet var en del av Guds ordning, og forholdet mellom ektefellene styrket.⁵⁵

I eksemplene jeg har vist til fra Ingerid og Kristins liv kommer det tydelig frem at det er stor uenighet i samfunnet angående hvilken innflytelse kirken egentlig skal ha. Som jeg har argumentert oppstod det en partidannelse hvor Ingerid og Kristin engasjerte seg i kampen for et enekongedømme som var avhengig av kirken som sin støttespiller.

⁵³ Det eneste unntaket kommer frem i Snorres kommentar om Håkon Jarls død i Olav Tryggvasons saga kap. 50 der det står følgende: «Håkon jarl var gavmild som få, og det var ren ulykke som førte en høvding til den død han fikk. Men det som mest gjorde at det gikk som det gikk, det var at nå var tiden kommet da blotskap og blotmenn skulle fordømmes og hellig tro og gode seder skulle komme i stedet.» Steinsland, 2000, s. 103

⁵⁴ (Bagge, 1998, s. 35)

⁵⁵ (Bagge, 1998, s. 195)

Det er enkelte hendelser som tyder på at dronningene var aktive i innføringen av kristendommen. Enkelte dronninger var aktive som sponsorer av kirke, kloster og lignende. Kunsthistoriker Anne Lidén har i sin doktoravhandling argumentert for at det trolig var Kristin Sigurdsdatter som er portrettert knelende på et maleri av St. Olav den hellige som henger i fødselskirken i Bethlehem. Lidén mener det er sannsynlig at Kristin har donert penger for å få dette maleriet på veggen.⁵⁶

Den kirkelig innflytelse brakte med seg en ny ideologi og mentalitet som påvirket dronningene. Ekteskapet hadde vært et familieanliggende, men en ny ekteskapsideologi kom fra kirken, og dronningens rolle ble endret både ved ekteskapet og tronfølge-loven. Jeg vil i det følgende også argumentere for at fra midten av 1100-tallet ble også ideen om «den ene» dronningen skapt.

6.3 Ekteskapet

På 900-tallet når Gunhild levde, kunne alle barn av kongen kreve tronen, og som jeg har forklart er det uklart om hvem som egentlig var «dronning» når konger kunne ha mange koner. Regler som var knyttet til ekteskapet ble gradvis innført i det norske samfunnet på 1100-tallet. Kirken vektla regler knyttet til ekteskapet, og debatten om ektefødt og uektefødt fikk en ny betydning i det norske samfunnet. I utgangspunktet var det vanlig å ha opptil flere friller, men de nye kanoniske regler om hor, samtykke, incest, og uoppløselighet påvirket dronningrollen.⁵⁷ Hvordan ble dronningroller endret som følge av kirkens ideologi om ekteskapet?

Tradisjonelt hadde ekteskapet vært en avtale mellom familier, men på 1100-tallet slo kirkeretten fast at samtykket var et nødvendig kriterium for et gyldig ekteskap. Respekt for ekteskapet som en institusjon var viktig for kirken, og fra 1150-tallet kom det i tillegg et forbud mot skilsmisse. Det fremgikk at; «Ekteskap...som vert stifta slik at sønene vert legitime og arvar far og mor, men der mennene kan skilja seg frå konene når dei vil forbyd vi strengt under bannlysning».⁵⁸

⁵⁶ (Lidén, 1999, s. 290)

⁵⁷ (Bandlien, 2001, s. 58)

⁵⁸ (Bagge, 1989, s. 125)

En rekke konger hadde friller som mødre, Harald Gille for eksempel, var uektefødt sønn av Magnus Berrføtt (1073- 1103), og en kvinne som ikke er navngitt. Harald og Ingerids sønn Inge (1135-1161) som hadde tilnavnet Krokrygg på grunn av sitt handikap er et godt eksempel på hvor viktig ektefødsel var i samtiden. Ingerid klarte å få han innsatt som konge på tross av sitt handikap.

Ekteskapets sakrament var en hellig handling der dronningen, og kongen skulle gi sine løfter ovenfor hverandre, og fremfor Gud. Kirken styrket dronningens stilling ved å favorisere ekteskapet, og fordømme medhustruer og deres avkom. Ekteskapet var derfor i prinsippet uopløselig, og dronningen var den som skulle bære fram ektefødte arvinger.

Dronningen fikk dermed den viktigste rolle som kongsmor for seg selv. Hennes posisjon var ikke lenger truet. Hennes rolle ble understreket, og hun kunne dermed rette fokus andre steder.⁵⁹

6.4 Kroningsed og tronfølgelov

I *Magnus Erlingssons saga* blir det fortalt at Erling i selskap med Ingerid Ragnvaldsdatter reiste til Danmark for å få godkjent Magnus som konge. Ingerid var da gift med sin fjerde ektemann, Arne Kongsmåg.⁶⁰ Kroningen av Magnus Erlingsson representerte et brudd med den tradisjonelle forståelsen av kongemakten. På hvilken måte endret tronfølgeloven dronningenes roller?

Magnus ble kronet i 1163/64, som den første norske kongen, og med dette ble det innført en ny arvelov som utropte at førstefødte sønn hadde enerett til tronen. I *Kong Magnus Erlingssons tronfølgelov* fremkommer det tydelig at; «Det er nå dernest, at den skal være konge i Norge som er ektefødt sønn av Norges konge...».⁶¹ Slik jeg tolker ordet «ektefødt» ble det nå lovfestet at tronfølger skulle være født i ekteskap mellom dronningen og kongen.

⁵⁹ (Kjesrud & Løkka, 2017, s. 307)

⁶⁰ (Sturluson, 1979, s. 330)

⁶¹ (Universitetet i Oslo, 2022)

Magnus ble konge av Norge da han var fem år gammel, og Kristin ble dermed en viktig dynastisk person dronningmor. Det poengteres også i *Magnus Erlingssons saga*, at dronningene helst også bør være ektefødt. Kristin som kongsmor hadde en høy autoritet i sin arv fra sine kongeforeldre, og hennes posisjon var med å legitimere den kongelige tittelen.⁶² Det var altså Kristin sitt kongelige blod som gav Magnus legitimitet til å kunne bli konge.

Som konge under den hellige Olav, ble Magnus gudgitt inn i kongsembete. I følge privilegiebrevet var Magnus den første norske kongen «av Guds nåde».⁶³ Tronfølgeoven opphevet dermed samkonge dømme, og arvekongedømmet ble innsnevret til en rett linje under kongeparet. Den nye arveloven ble et sterkt vern for dronningens posisjon. Dronningen var den som skulle føre frem en ektefødt tronarver i Guds lys, og med den viktige oppgaven fikk dronningen en økt status. Monarkiet ble fundamentalt styrket og institusjonalisert.

Som jeg har forklart var både Kristin og Ingerid mødre til konger, hvorav begge sønnene måtte forholde seg til konkurrenter født av friller. Jeg har argumentert for at dronningene spilte en viktig rolle ved innføringen av tronfølgeoven, som i prinsippet bidro til å styrke ekteskapet, og ektefødsler.

Dette bruddet med tidligere sed og skikk førte således med seg en større vektlegging av dronningens rolle som mor til legitime arvinger av tronen. Dronningenes rolle som mor til den eneste tronarver gikk derfor fra å være konkurransebasert, til en posisjon som var urokkelig. Slik privilegiebrevet kaller Magnus den første norske kongen «av Guds nåde», vil jeg argumentere for at etter denne viktige stadfestelsen var dronningene etter dette de første dronninger av «Guds nåde».

Hvordan skulle den nye dronningen fremstå? Ingen dronning kunne være et bedre forbilde for dronningen enn himmeldronningen Jomfru Maria.

⁶² (Kjesrud & Løkka, 2017, s. 215)

⁶³ (Helle, Dyrvik, Hovland, & Grønlie, 2013, s. 89)

6.5 Dronning Jomfru Maria som forbilde

På 1100-tallet økte interessen for jomfru Maria i Europa, og med korsfarerne kom det fortellinger om hennes hellige vesen. Hun ble opphøyet som både som den himmelske dronning og den jordiske mor, og kone til Gud. Hvordan påvirket jomfru Maria dronningenes roller?

Religionshistoriker Gro Steinsland skriver at det var et stort spenn fra kvinnebildet og kvinneidealer i det førkristne samfunnet, og det kvinnebildet Maria representerte. Hedendommen som baserte seg på familierelasjoner og slekt, måtte vike for behovene samfunnets øverste politiske ledelse hadde for å kunne samle riket til ett, og styre det.⁶⁴

I skjæringspunktet mellom gammelt og nytt måtte de feminine maktene som gudinner, norner, valkyrier, diser, jotunkvinner, og volver vike for Maria mytologien som symboliserte kirken og sjelen.⁶⁵ Den sittende Maria med Jesus barnet på fanget, erstattet i stor grad de førkristnes vaneguddommenes maktområder, Særlig Frøyas. Ansiktet til Maria uttrykte lidelse, og den kvinnelige passivitet, barmhjertighet, og medlidelse ble nye fromhetsidealer ifølge Steinsland.⁶⁶

En av de viktigste rollene en dronning hadde var å føde neste generasjon, og morsrollen stod derfor også sterk i hensyn til fremstillingen av dronninger. Fromhet, godhet og religiøse egenskaper var viktige. Som Jesu mor var Maria den helligste av alle helgener etter sin sønn. Maria var hennes sønns ektefelle, så vel som hans mor, og nøt en unik posisjon av verdighet og makt.

Dualiteten i Maria posisjon i forhold til Jesus, gjorde henne dermed til en ideell modell for dronninger, som koner og mødre til konger. Dronningenes rolle ble løftet og skilt fra mannlige herskere. Dronningene skulle nå vise barmhjertighet, velvilje, vennlighet og forbønn, i motsetning til kongene som inspirerte ærefrykt og frykt skriver Duggan.⁶⁷

⁶⁴ (Steinsland, 2000, s. 44)

⁶⁵ (Steinsland, 2000, s. 161)

⁶⁶ (Steinsland, 2000, s. 164)

⁶⁷ (Duggan, 2002, s. XVII)

Madonnafiguren fra Biri er et godt eksempel på hvordan Maria og Jesus-barnet ble fremstilt i kunsten. Denne figuren i eiketre er 112,5 centimeter høy og 46 centimeter bred, hvor Maria troner med krone på hodet og septer i den høyre hånden. Den høyre foten hennes trykker en drage ned, og Jesus-barnet sitter på hennes venstre fot. Symbolikken i figuren viser at Maria som sitter på en trone, fungerer selv som en trone. I forbindelse med at Maria trykker en drage ned med enefoten kan det symbolisere at Maria beskyttet Jesus-barnet, slik en dronning måtte beskytte barnet sitt, og den kommende konge. Figuren som antas å være fra 1200-tallet, og stod opprinnelig i den gamle stavkirken i Biri fra 1100-tallet.

I løpet av høymiddelalderen ble Maria fremstilt mildere og mer menneskelig. Fra en fornem skikkelse, til en virkelig mor med et Jesus barn på fanget.⁶⁸ Maria representerte det kvinnelige element i det guddommelige, og som et religiøst ideal forente hun de to fremste de to fremste egenskaper en kvinne kunne ha, nemlig jomfruelighet og morskap. På den måte ble det klargjort at dronninger skulle være rene og jomfruelige, men samtidig fruktbare og livgivende.⁶⁹ Dronningene skulle være den fromme, feminine moren og motstykket til den krigerske maskuline kongen. I sammen utgjorde ekteparet en balansert kjerne det nye kristne, monarkiske samfunnet.

7.0 Konklusjon

Som denne gjennomgangen har vist var det en rekke endringer som forandret dronningrollen betraktelig. Norge fikk et nytt kongedømme, en ny kirke, og viktige avtaler ble inngått.

Mine hovedfunn er at dronningenes formelle makt ble forsterket gjennom tronfølgeordenen av 1163/64. Ektefødsel ble nedfelt som et krav til tronfølger, og kongeslekten gikk fra å være konkurransebasert, til et rettlinjert dynasti hvor dronningens rolle som mor var den viktigste. Det var dermed dronningen som skulle føre kongeslekten videre. Dronningen nære relasjon til kongen ble forsterket ved at deres ektefødte eldste sønn skulle ha fortrinn til tronen.

⁶⁸ (Bagge, 1998, s. 145)

⁶⁹ (Bagge, 1998, s. 142)

Jeg har argumentert for at Kristin og Ingerid handlinger var aktive i innføringen av tronfølgeordenen. De var dermed med på å styrke dronningenes rolle. Funnene i denne oppgaven viser også at dronningen helst også skulle være ektefødt, hennes rolle som dronning ble forsterket, og at hennes status økte betraktelig på 1100-tallet.

Kristendommen representerte brudd med eksisterende normer, mentalitet og etiske idealer rundt dronningrollen. Dronningene skulle samtykke ved ekteskapsinngåelse, og ekteskapet skulle holdes hellig og ble uløselig. 1100-tallets historie handler om transformasjon av dronningens rolle, og jomfru Maria ble dronningens viktigste forbilde. Dronningenes rolle var nå å fremtre som den religiøse, fromme, jomfruelige, passive, barmhjertige, medlidende og feminine dronningen som var et motstykke til den krigerske maskuline kongen. Dronningen skulle være en kjærlig mor, hustru, og en rollemodell i den politiske kulturen.

Dronningen stod dermed i en sterkere posisjon som dronning, og hadde større innflytelse på folket. Hennes arv og sikkerhet for sine etterfølgere var ikke lenger en bekymring, og tiden hennes ble derfor frigjort slik at hun kunne fylle sine nye roller som dronning.

I denne oppgaven har jeg tatt for meg endringer på 1100-tallet som økte dronningenes handlingsrom. På 1200-tallet utviklet dronningrollen seg ytterligere som en følge av de funnene jeg har argumentert for. Den europeiske hoffkulturen slo igjennom i full blomst og dronningen fikk nye funksjoner.

Litteraturliste:

- Althoff, G., Fried, J., & Geary, P. J. (2002). *Medieval Concepts of the Past*. Cambridge University Press.
- Andresen, A., Rosland, S., Ryymin, T., & Skålevåg, S. A. (2015). *Å gripe fortida : innføring i historisk forståing og metode*. Det norske samlaget.
- Bagge, S. (1989). "Det politiske menneske og det førstatalige samfunn". *Historisk Tidsskrift* (68): 227-245
- Bagge, S. (1998). *Mennesket i middelalderens Norge*. Aschehoug.
- Bagge, S. (2002). "Mellom kildekritikk og historisk antropologi". *Historisk Tidsskrift* (81): 173 - 212.
- Bandlien, B. (2001). *Å finne den rette*. Den Norske Historiske Forening.
- Bandlien, B. (2014)«Bruderov og ballade...», *Folkeminner* (61): 31-42 Hentet fra: <http://www.folkeminner.no/wp-content/uploads/2011/10/Nr61-2014-Bj%C3%B8rn-Bandlien-Bruderov-og-ballade-i-dronning-Eufemias-tid.pdf> Besøkt: 12.05.2022
- Bandlien, B. (2012). "Dronningspeilet". *Fortid : Historiestudentenes Tidsskrift, UiO 9, no. 4*.
- Blom, I. (1992). *Cappelens kvinnehistorie. Bd. 1: urtid, oldtid, middelalder til ca. 1500*. Cappelen Damm AS.
- Blom, I., & Sogner, S. (1999). *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*. Cappelen akademiske forlag.
- Duggan, A. (2002). *Queens and Queenship in Medieval Europe*. Boydell Press.
- Earenfight, T. (2013). *Queenship in Medieval Europe*. Bloomsbury Publishing.
- Engelstad, F. (2022). *Store norske leksikon*. Hentet fra: <https://snl.no/makt> Besøkt: 12.05.2022
- Helle, K. (2011). "Hvor står den historiske sagakritikken". *Collegium Mediaevale* (24): 50-86.
- Helle, K., Dyrvik, S., Hovland, E., & Grønlie, T. (2013). *Grunnbok i Norges historie : fra vikingtid til våre dager*. Universitetsforlaget.
- Holmsen, A. (1977). *Norges historie: fra de eldste tider til 1660*. Universitetsforlaget.
- Holtan, I. (1996). *Ekteskap, frillelevnad og hor i norsk høgmellomalder*. Universitetsforlaget.

- Imsen, S. (1991). *Våre dronninger*. Grøndahl og Dreyer.
- Karmhus, R. (2015). *Men ferden hennes begynte i pryð, og endte i skam*. (masteravhandling, UiO) Universitetet i Oslo.
- Kjesrud, K., & Løkka, N. (2017). *Dronningen i vikingtid og middelalder*. Spartacus forlag AS.
- Koht, H. (1926). *Norske dronningar*. Det norske samlaget.
- Lidén, A. (1999). *Olav den helige i medeltida bildkonst*. Hentet fra: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:459798/SUMMARY01.pdf> Besøkt: 12.05.2022
- Orning, H. J. (2020). *Norge i høymiddelalderen*. Cappelen Damm Akademisk.
- Steinsland, G. (2000). *Den hellige kongen*. Pax Forlag A/S.
- Sturluson, S. (1979). I F. Hødnebo, & H. Magerøy, *Snorres kongesagaer*. Gyldendal.
- Svenungsen, P. B. (2018). *Middelalderbloggen*. Hentet fra: <https://middelalderbloggen.blogspot.com/2018/02/krig-salmesang-og-innbyrdesstrid-slaget.html> Besøkt: 12.05.2022
- Ulvlund, F. (1999). *Universitetet i Bergen*. Hentet fra: KONG MAGNUS ERLINGSSONS TRONFØLGELOV: http://www.hist.uib.no/grunnfag/kjelder/1163_64_tronfolgelov.htm Besøkt: 12.05.2022
- Universitetet i Oslo. (2022). *Norges historie*. Hentet fra: <https://www.norghistorie.no/kilder/hoymiddelalder/K0943-To-tronfolgelover.html> Besøkt: 12.05.2022



Høgskulen på Vestlandet

Bacheloroppgave i historie

SA523-O-2022-VÅR-FLOWassign

Predefinert informasjon

Startdato:	29-04-2022 00:00	Termin:	2022 VÅR
Sluttdato:	13-05-2022 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Bacheloroppgave		
Flowkode:	203 SA523 3 O 2022 VÅR		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Deltaker

Naun:	Carina Renee Blålid
Kandidatnr.:	401
HVL-id:	218379@hvl.no

Informasjon fra deltaker

Antall ord *:	7577
----------------------	------

Egenerklæring *: Ja

Jeg bekrefter at jeg har Ja registrert oppgavetittelen på norsk og engelsk i StudentWeb og vet at denne vil stå på vitnemålet mitt *:

Jeg godkjenner autalen om publisering av bacheloroppgaven min *

Ja

Er bacheloroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved HVL? *

Nei

Er bacheloroppgaven skrevet ved bedrift/virksomhet i næringsliv eller offentlig sektor? *

Nei